

Nr 11.

Ankom till riksdagens kansli den 28 april 1915 kl. 12 m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 11, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning i fråga om möjlighet för värnpliktiga, som av samvetsbetänkligheter vägra fullgöra sin värnplikt, att utföra annat arbete för statens räkning.

I en inom andra kammaren avgiven motion, nr 152, har herr Berg i Munkfors hemställt, att riksdagen måtte besluta om en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda på vad sätt värnpliktiga, som av samvetsbetänkligheter vägra att ikläda sig uniform och fullgöra sin värnplikt, må kunna beredas möjlighet att utföra annat kulturellt arbete för statens räkning.

Motionen.

Beträffande motiveringen för denna hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Sedan andra kammaren hänvisat motionen till sitt femte tillfälliga utskott avgav detta utlåtande i ämnet, i vilket hemställdes, att andra kammaren för sin del måtte besluta, det riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t tacktes låta utreda på vad sätt värnpliktiga, som finnas hysa samvetsbetänkligheter mot vapentjänst, må kunna befrias ej blott såsom nu från sådan tjänst utan jämväl från skyldigheten att bära uniform, för att i stället beredas tillfälle att under

*Andra kam-
marens femte
tillfälliga
utskott.*

motsvarande tid utföra annat, civilt arbete för statens räkning, samt att Kungl. Maj:t måtte vidtaga de åtgärder, vartill denna utredning kan föranleda.

Mot detta utskottets förslag avgåvos reservationer dels av herrar Gustafsson i Brånsta, Bengtsson i Kullen, Åkerlindh och Thore, vilka yrkade avslag å motionen, dels ock av herrar Liljedahl och Sundström, vilka ansågo, att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

»Utskottet hävdar den ståndpunkten, att statens intresse bör gälla för mer än den enskildes, och då den svenska krigsmakten icke avses att nyttjas för andra ändamål än försvaret av Sveriges självständighet och neutralitet, föreligger en så klart etisk grundval att bygga värnplikten på, att ingen tvekan behöver uppstå hos den enskilde angående hans ovillkorliga plikt att bidraga till värnandet av det land, vars lagbundna frihet han som medborgare är delaktig av. Det oaktat inträffa nästan årligen fall, då värnpliktige, om också till ett ringa antal, kanske högst 10, känna sitt samvete förbjuda dem att ikläda sig uniform för att fullgöra sin värnplikt.

Det är givetvis även ett statsintresse, att det av grundlagen uppställda idealet om, att staten ej bör våldföra sig på den enskildes samvete, hålles i helgd genom utfyllande lagbestämmelser, vilka föra det moderna samhället så nära idealet, som den givna verkligheten — här statens bestånd — kan tåla. En stats styrka ligger icke minst däri, att den kräver och fostrar en medborgaranda, som visar att den enskildes lif verkligen står i överensstämmelse med hans samvete. Ett handlande i strid med samvetets bud alstrar en dålig, av hyckleri och kryperi förorenad medborgaranda.

Frågan om behandlingen å statens sida av sådana värnpliktige, vilka av samvetsskäl känna sig förhindrade att fullgöra soldatplikten mot sitt land, emedan de anse varje dödande av en människa vara en orättfärdig handling, är så till vida löst i vårt land som att dessa värnpliktige kunna efter noggrann prövning av varje särskilt fall kommenderas till sjukvårdstjänst eller handräckningsarbete för krigsmaktens räkning. Men icke ens detta tillmötesgående från statens sida har visat sig tillräckligt för att häva samvetsbetänkligheterna hos alla inom den ifrågavarande kategorien värnpliktige. Utskottet anser, att om en ingående undervisning av fullt lämplig person meddelades dessa värnpliktsvägrare om den militära sjukvårdens innebörd, så skulle de möjligen erhålla en ny syn på denna sak. De

skulle då kunna få klart för sig, att de genom fullgörandet av sin värnplikt kunna i händelse av krig lämna sjuka och sårade både i egen och fiendens armé hjälp å slagfältet, att det därvid är nödvändigt vara iförd uniform för att ej bliva behandlad som marodör, att sjukvårdssoldatens särskilt utmärkta uniform just symboliserar den kristna kärlek till både vän och fiende, som brukar åberopas av dem, som vägra iföra sig även sjukvårdssoldatens uniform. Om fullt åskådliga exempel lämnades i denna undervisning om vikten av att redan i fred lära sig sjukvårdstjänstens olika grenar, såsom bärars bärande, förbands anläggande m. m., så skulle kanske flera av dessa värnpliktsvägrare inse, att den religiösa eller politiska påverkan, de varit utsatta för, i grunden varit människofientlig, då den jämväl inneburit en agitation mot den kristna plikten att taga hand om sårade och sjuka på ett slagfält.

Emellertid anser sig utskottet ej kunna bestrida, att fall kunna inträffa, då en värnpliktsvägrare ej kan anses lämplig för sjukvårdstjänst eller ej låter sin åsikt ändras. Tål han ej att se blod och saknar han i övrigt den själens styrka, som erfordras för ett effektivt kärleksarbete sådant som sjukvårdssoldatens å ett blodigt slagfält, så torde ett verkligt psykiskt förhinder finnas, vilket i lika hög grad som vissa kroppsfel tala för kassation. Men möjlighet kan ock finnas för ett bedrägligt förfarande å den värnpliktiges sida, genom att lusten att undandraga sig sin plikt frestar till hycklande av samvetsbetänkligheter eller psykisk oförmåga till sjukvårdssoldatens kall. Inför dessa olika möjligheter av verklig och låtsad samvetsömhet anser utskottet en annan utväg böra väljas än såväl den rent avvisande, som icke vill någon förändring av gällande bestämmelser, och den av otillräckliga garantier hägnade, som motionären föreslår. Den förra förbiser, att så länge en samvetsöm värnpliktsvägrare för sin tros skull underkastar sig upprepade fängelsestraff, medan en verklig förbrytare blott dömes en gång, så talar ett sådant martyrskap för befintligheten av en verklig om också missledd övertygelse. Den senare utvägen innebär däremot en alltför stor lockelse åt hycklarnas och de pliktförgätnas kategori. Dessa skulle enligt motionen erhålla ett lika långt och i regeln av dem såsom lättare betraktat civilt arbete i stället för militärtjänsten. Utskottet anser sig därför böra förordna införandet av en sådan bestämmelse i värnpliktslagen, att ett civilt arbete av något längre varaktighet än den militära tjänstgöringen vid det vapenslag, värnpliktsvägraren tilldelats, exempelvis en ökning av tio procent, må kunna efter noggrann prövning åläggas den, som nekar bära uniform.

På grund av vad utskottet sålunda anført hemställes, att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring i värnpliktslagen, att värnpliktig, vilken av samvetsbetänkligheter vägrar ikläda sig uniform för fullgörandet av sin värnplikt, måtte åläggas att civilklädd utföra annat arbete för statens räkning, dock att detta blir av något längre varaktighet än den militära tjänstgöringen.»

Beträffande motiveringen till andra kammarens utskotts hemställan samt övriga reservanterns yrkande hänvisas till nämnda utskotts utlåtande nr 6.

Andra kammaren biföll herrar Liljedahls och Sundströms yrkande, varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade det samma till förberedande behandling av sitt första tillfälliga utskott.

Utskottet.

Det är ett känt förhållande, att värnpliktiga, om ock till synnerligt ringa antal, finnas, vilka av religiösa betänkligheter anse sig förhindrade att fullgöra vapentjänst. Men på senare tid har exempel förekommit, att värnpliktig af enahanda skäl vägrat ikläda sig uniform och utföra annan tjänst vid truppen. Det är sistnämnda kategori, som förevarande motion närmast avser.

Huru beklagligt och huru ofattbart det än må synas, att skyldigheten att utbilda sig till försvarare av sitt fosterland kan framkalla verkliga samvetsbetänkligheter, torde det dock med statens uppgift icke vara oförenligt, att till dessa betänkligheter tages all den hänsyn, som utan eftersättande av statens auktoritet skäligen kan medgivas, och att straff-tillämpning å sådana värnpliktiga i möjlig mån undvikes. Genom riksdagens skrivelse i ämnet 1901 och det i andra kammarens utskotts utlåtande berörda cirkulär av den 21 februari 1902 hava också statsmakterna givit ett principiellt erkännande åt riktigheten av denna uppfattning, till vilken utskottet för sin del icke heller tvekat att ansluta sig.

Vid prövning av vilka utvägar, som lämpligen böra väljas, för att i ifrågavarande avseende skapa förhållanden, ägnade att tillfredsställa dem, som av sitt samvete känna sig förbjudna att bära vapen eller uniform, har utskottet icke ansett sig kunna för egen del biträda de särskilda förslag, som motionären och andra kammaren var för sig

ansett sig böra förorda. Utskottet vill starkt ifrågasätta, huruvida dessa förslag verkligen innebära ur alla synpunkter tillfredsställande uppslag till en god lösning av ifrågavarande spørsmål. Enligt utskottets åsikt torde åtminstone vissa av dem, som hysa samvetsbetänkligheter, känna sig föga tilltalade av ett arbete, som bure en allt för bjärt prägelse av att vara ett surrogat för vapentjänsten. Ifrågavarande arbete finge måhända ock lätt karaktär av tvångsarbete, ja, till och med som ett straff, isynnerhet därest tjänstetiden för ifrågavarande samvetsömme sattes längre än för övriga värnpliktiga. Liksom det för utskottet synes i hög grad motbjudande, att de förra enligt nuvarande bestämmelser måste med upprepade frihetsstraff sona förhandenvaron av ett överkänsligt samvete, torde de själva känna sig icke mindre kränkta i sin övertygelse, därest frihetsstraffet utbyttes mot ett arbete, som efter deras egen och sannolikt även efter åtskilliga andras åsikter erbjöde påfallande likheter med straffarbete.

Det torde också vara klart, att en dylik anordning skulle för staten ställa sig ganska kostsam — om den ock trots de helt visst icke få organisatoriska svårigheterna kunde genomföras.

Utskottet har jämväl tagit under överbäggande det reservationsvis av herr Gustafsson i Brånsta m. fl. inom andra kammaren framställda förslaget, att, enär en allmän lagbestämmelse förmenades icke kunna tillfredsställande reglera varje enskilt fall, Kungl. Maj:t borde bemyndigas, att, efter omsorgsfull prövning av omständigheterna i varje särskilt fall, meddela fullständig befrielse från värnplikten, då uppenbart alla billiga hänsyn talade därför.

Utskottet kan för sin del icke förorda detta förslag till bifall. Det synes nämligen utskottet, som om i detta uppslag icke tillräckligt beaktats, att en dylik prövning utom annat förutsätter en mycket ingående kännedom om den, som sålunda önskade dispenseras, en kännedom, som näppeligen kan vinnas genom de intyg och andra handlingar, som skulle vara hos Kungl. Maj:t tillgängliga. Personlig beröring, personliga samtal synas vara oeftergivliga villkor för ett rättvist avgörande.

Om fullständig befrielse från värnplikten på angivet sätt stode att vinna, torde förvisso även frestelsen att genom simulerad samvetsömhet söka undandraga sig denna skyldighet högst väsentligt ökas.

Utskottet har för sin del ansett lämpligt, att såvitt möjligt icke avvika från den väg, som av riksdagen 1901 anvisades och sedermera av Kungl. Maj:t genom ovanberörda cirkulär beträddes, varför utskottet anser sig böra förorda, att steget nu, sedan större erfarenhet i förevarande avseende vunnits, tages i nämnda riktning något längre, än vad vid sagda tillfälle ansågs af förhållandena påkallat.

Enligt utskottets åsikt skulle detta med fördel kunna ske så, att det genom nådiga cirkuläret den 21 februari 1902 åt vederbörande truppförbandschefer lämnade bemyndigandet beträffande värnpliktig, som befunnes hysa allvarliga samvetsbetänkligheter mot vapentjänst, bleve utvidgat därhän, att möjlighet bereddes sådan värnpliktig att civilklädd och under lämplig tillsyn utföra civilt arbete för statens räkning, eventuellt, där så låte sig göra, annorstädes än vid truppförbanden.

Gentemot detta utskottets förslag skulle visserligen delvis kunna anföras de skäl, utskottet ovan framhållit såsom talande mot de av motionären och andra kammaren framställda förslagen. Men härvid bör dock beaktas, att den av utskottet anvisade vägen redan blivit av statsmakterna beträdd samt att några avsevärda svårigheter vid realiserandet av utskottets förslag sannolikt icke heller skulle möta. De på grund av samvetsömhet från vapentjänst befriade borde nämligen enligt utskottets mening utan olägenhet kunna åläggas att såsom skrädderiarbetare, maskinister, gevärsbantverkare eller dylikt förrätta nämnda arbetarkategorier åliggande göromål, vilka för närvarande ofta utföras i civil dräkt och stundom utom truppen i hemmet eller i särskilda verkstäder eller, därest de ej vore kunniga i något särskilt yrke, erhålla annan lämplig sysselsättning. Några samvetsbetänkligheter mot åtagande av dylikt arbete torde näppeligen med fog kunna yppa sig, enär den samvetsömme sluppe deltaga i all egentlig militärtjänst och tillika vore befriad från bärandet av militär uniform.

Frågan om huru uppsikten öfver de ifrågavarande värnpliktige lämpligen borde ordnas vore därmed också ur alla synpunkter nöjaktigt löst, varförutom är att märka, att arbetsprodukten komme staten direkt till godo.

Till vad som sålunda i ämnet anförts vill utskottet endast tillägga, att den såsom samvetsöm från vapentjänst befriade under alla omständigheter bör, utan hänsyn till sin särställning i övrigt, vara underkastad krigslagarna.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att första kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, att Kungl. Maj:t täcktes taga under överbägande, huruvida det genom nådiga cirkuläret den 21 februari 1902 vederbörande truppförbandschefer lämnade bemyndigandet beträffande värnpliktig, som finnes hysa samvetsbetänkligheter mot vapentjänst, må kunna utvidgas därhän, att det bereder möjlighet att låta sådan värnpliktig civilklädd och under lämplig tillsyn utföra arbete för statens räkning vid eller utom truppförbandet.

Stockholm den 28 april 1915.

På utskottets vägnar:

HUGO HAMMARSKJÖLD.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit: herrar Hammarskjöld, Hallberg, Sandler, Forssman, Oscar Olsson, Gelin och Permansson.

Reservation

av herr *H. Hammarskjöld.*
